

Evaluation of Contemporary Literary Criticism in Thailand: Cultural Transformation from Orality through Print Media to Internet

Aurapin Khamson

M.A. (Comparative Literature), Candidate and Researcher,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Prince of Songkla University
E-mail : aurapinnuu@gmail.com

69

ปีที่ 22
ฉบับที่ 3
ก.ย.
-
ศ.ศ.
2559

Abstract

Thai literary criticism more than one century ago changes in the nature and means of communication. Criticism in Thailand evolved from the oral tradition to the print media, though the latter has never assumed the importance as in Western culture, because of the persistence of the oral mode of communication. Literary criticism was continuous improvement in print media until 1997 that Asian financial crisis started in Thailand. This crisis impacted on decrease of literary criticism in mainstream of print media. At the same time alternative media both literature magazines and academic journals increased that replaced closing down critical arena in mainstream print media. The advent of globalization with its concomitant domination of information technology has affected both the

literature and literary criticism which has found new expressions in the internet. Within the past two decades, criticism in the internet has invaded the critical arena, marked by innovation in many forms, propelled by the social media. The cyber world knows no frontier and criticism of quality can be found in unexpected domains, produced by creative individuals, who are no longer attached to specific groups or communities as with the print media.

Keywords: criticism, internet, literary criticism, oral tradition, print media

พัฒนาการการวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัยของไทย: การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและสื่อการวิจารณ์ จากมุขปาฐะ ผ่านสิ่งพิมพ์สู่อินเทอร์เน็ต¹

อรพินท์ คำสอน

นักศึกษาปริญญาเอก (วรรณคดีไทย)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail : aurapinnu@gmail.com

71

ปีที่ 22

ฉบับที่ 3

ก.ย.

-

ศ.ศ.

2559

บทคัดย่อ

การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและสื่อการวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัยของไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหนึ่งศตวรรษผ่านมาบ่งชี้ว่าการวิจารณ์วรรณกรรมในสังคมไทยเริ่มต้นจากวัฒนธรรมมุขปาฐะ ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเข้าสู่วัฒนธรรมลายลักษณ์แต่ก็ยังไม่ได้เป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์อย่างเต็มรูปแบบเหมือนในสังคมตะวันตก เนื่องจากการวิจารณ์ในวัฒนธรรมมุขปาฐะก็ยังคงเข้มแข็งอยู่การวิจารณ์ในสิ่งพิมพ์ได้พัฒนาต่อเองมาโดยตลอดจนกระทั่ง พ.ศ. 2540 เมื่อสังคมไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจอันส่งผลกระทบต่อสื่อสิ่งพิมพ์ จนทำให้เกิดความถดถอยของพื้นที่

และความชอบของการวิจารณ์วรรณกรรมในพื้นที่
สิ่งพิมพ์กระแสหลัก ทว่าในช่วงเวลาดังกล่าว สื่อทาง
เลือกได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น ทั้งนิตยสารเฉพาะทาง
วรรณกรรมและวารสารวิชาการเพื่อทดแทนพื้นที่
วรรณกรรมวิจารณ์ที่ปิดตัวลงในสื่อสิ่งพิมพ์กระแส
หลัก เมื่อสังคมก้าวเข้ายุคโลกาภิวัตน์ของโลกไร้
พรมแดนในยุคปัจจุบัน วรรณกรรมและวรรณกรรม
วิจารณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมและสื่อใหม่
ที่เกิดขึ้น นั่นคือสื่ออินเทอร์เน็ต ในช่วงประมาณสอง
ทศวรรษที่ผ่านมาเห็นได้ว่าเป็นช่วงการปรับเปลี่ยน
รูปแบบวรรณกรรมวิจารณ์ เนื่องจากการวิจารณ์
วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ลดตัวอย่างต่อเนื่อง แต่
กลับขยายตัวเพิ่มขึ้นในสื่ออินเทอร์เน็ต ทั้งในด้าน
จำนวนบทวิจารณ์และรูปแบบการวิจารณ์เชิงทดลอง
ที่เพิ่มมากขึ้นในสื่อสังคมต่างๆ นับเป็นการสร้างรูปแบบ
และทิศทางใหม่ของการวิจารณ์วรรณกรรม แต่
อย่างไรก็ดี คุณภาพของการวิจารณ์เป็นสิ่งที่จะต้อง
พิจารณากันต่อไป เนื่องจากพื้นที่อินเทอร์เน็ตเป็น
โลกไร้พรมแดน ผู้เขียนงานวิจารณ์ที่มีคุณภาพอาจ
เป็นบุคคลที่เป็นผู้รักสมัครเล่นต่างจากสื่อสิ่งพิมพ์
สมัยที่การวิจารณ์รุ่งเรือง ซึ่งเป็นที่รู้กันว่านักวิจารณ์
ชั้นนำลงพิมพ์ผลงานของตน ณ ที่ใด

คำสำคัญ: การวิจารณ์, มุขปาฐะ, วรรณกรรมวิจารณ์,
สิ่งพิมพ์, อินเทอร์เน็ต

บทนำ

สายธารการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย จากมุขปาฐะ ผ่านสิ่งพิมพ์ สู่อินเทอร์เน็ต

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาวรรณกรรมและการวิจารณ์ของไทยที่ต้นกำเนิดพบว่า ความแข็งแกร่งของวัฒนธรรมของการวิจารณ์ของไทยตั้งแต่อดีตผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมมุขปาฐะ เพราะศิลปะไทยเดิมก่อตัวขึ้นในชุมชน ทั้งศิลปินผู้สร้างงาน ผู้รับหรือผู้เสพงานและผู้วิจารณ์ต่างอยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยมีได้แบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาด การวิจารณ์มุขปาฐะส่วนใหญ่จึงเป็นการติเพื่อก่อในหมู่ชนกษัตริย์ด้วยกัน หรือในหมู่ครูกับศิษย์ต่อมาเมื่อสังคมไทยได้รับแรงกระตุ้นและการผลักดันจากการได้สัมผัสกับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดจากตะวันตกที่นิยมการเขียนบทวิจารณ์เริ่มเป็นที่เผยแพร่พร้อมกับการกลับมาของนักเรียนไทยที่ไปศึกษาวิชาความรู้จากประเทศตะวันตก การวิจารณ์วรรณกรรมจึงปรับตัวให้เป็น “สาธารณะ” และเป็น “สากล” มากขึ้น ด้วยการปรับการวิจารณ์มุขปาฐะเป็นการวิจารณ์ลายลักษณ์ บทวิจารณ์วรรณกรรมลายลักษณ์ชิ้นแรก คือ “พระราชวินิจฉัยเรื่องกฤษณาสนน้อง” พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อ 13 มีนาคม พ.ศ. 2432 (รัตนโกสินทร์ศก 108)

การเปลี่ยนรูปของการวิจารณ์วรรณกรรมของไทยจากมุขปาฐะไปสู่การวิจารณ์แบบลายลักษณ์

ลายลักษณ์เกิดขึ้นในเวลาเดียวกับที่กิจการการพิมพ์และหนังสือพิมพ์เฟื่องฟู นับเป็นช่วงสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการของการวิจารณ์วรรณกรรมลายลักษณ์ตั้งเห็นได้ว่า ในช่วงเวลากว่าหนึ่งศตวรรษนับตั้งแต่ยุคแรกที่มีการวิจารณ์วรรณกรรมลายลักษณ์ถือกำเนิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2559) พื้นที่เผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักด้วยดีมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย หนังสือพิมพ์และนิตยสารอันเป็นพื้นที่สำคัญในการเผยแพร่

บทวิจารณ์วรรณกรรมต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน หลายนับไม่เพียงพอในความทรงจำของผู้อ่าน แต่ยังเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่แสดงพัฒนาการการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย ได้แก่ ตฤณีภาคพจนกิจ วชิรญาญพิเศษ วรรณคดีสาร มหาวิทยาลัย เอกชน นิกรวันอาทิตย์ ศรีกรุงสวนอักษร วงวรรณคดี วิทยากรย์ ศรีกรุง ไทยเชชม อักษรสาส์น สายธาร ปิตุภูมิ สยามสมัย ภาษาและหนังสือ สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ อักษรศาสตร์พิจารณ์ โลกหนังสือ ถนนหนังสือ ปาจารย์สาร บ้านไม่รู้โรย สีสัน มาตุภูมิ รายสัปดาห์ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ไฮ-คลาส โลกนวนิยาย สารคดี ไรเตอร์ แมกกาซีน ศิลปวัฒนธรรม ขวัญเรือน ดี เอิร์ธ 2000 GM บ้านเมือง กรุงเทพธุรกิจ (จุดประกายวรรณกรรม) มติชนสุดสัปดาห์ เนชั่นสุดสัปดาห์ Bangkok Post และ The Nation ปรากฏการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ว่า วัฒนธรรมการวิจารณ์วรรณกรรมหลายลักษณะพัฒนาและเติบโตอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องไปพร้อมกับพัฒนาการและการเติบโตของสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักในประเทศไทยด้วย จนทำให้การเขียนบทวิจารณ์หลายลักษณะกลายเป็นที่ยอมรับในที่สุด

แม้ว่าการวิจารณ์วรรณกรรมหลายลักษณะอ้างความสำคัญเพิ่มมากขึ้นจนบางครั้งอาจทำให้การประเมินการวิจารณ์วรรณกรรมของไทยมุ่งไปที่แก่นแท้ของวัฒนธรรมลายลักษณ์เพียงอย่างเดียว จนอาจละเลยการวิจารณ์วรรณกรรมแบบมุขปาฐะไป ทั้งๆ ที่วัฒนธรรมมุขปาฐะในการวิจารณ์วรรณกรรมยังคงมีความเข้มแข็งมีพลวัต และแทรกตัวอยู่ในแวดวงวรรณกรรมของไทยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังในกรณีของกิจกรรมการเปิดตัวหนังสือ การเสวนา สัมมนาทางวรรณกรรม ขณะเดียวกันการวิจารณ์วรรณกรรมแบบมุขปาฐะยังปรับตัวและเปลี่ยนรูปให้เข้ากับพื้นที่การวิจารณ์ที่เปลี่ยนไปสู่สื่อใหม่ นั่นคือ อินเทอร์เน็ต ด้วย ทั้งในรูปของการนำเสนอการวิจารณ์แบบมุขปาฐะผ่านคลิปวิดีโอหรือคลิปเสียง หรืออาจเรียกว่า “การวิจารณ์แบบมุขปาฐะออนไลน์” และการสร้างรูปแบบการเขียนวิจารณ์แบบใหม่ในลักษณะที่เรียกว่า “มุขปาฐะกึ่งลายลักษณ์” คือการลดรูปหรือลดความขึงขังการเขียนบทวิจารณ์ลง จากการใช้ภาษาเขียนที่เป็นทางการเป็นการเขียนด้วยภาษาพูดมากขึ้น ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียด

ในประเด็นนี้ต่อไป

ต่อมาในยุคที่สื่อออนไลน์เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนกลายเป็นสื่อกระแสหลักแทนสื่อสิ่งพิมพ์ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่อินเทอร์เน็ตเปิดกว้างและให้เสรีต่อการเสนอทัศนะวิจารณ์ทั้งต่องานวรรณกรรมและบริบทของวงการวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมออนไลน์ ทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับนักเขียน นักอ่าน นักวิจารณ์ สำนักพิมพ์ บรรณาธิการ และร้านหนังสือ การแสดงทัศนะวิจารณ์ในที่นี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะนักวิจารณ์ ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณศิลป์เท่านั้น แต่สมาชิกทุกคนต่างได้รับโอกาสให้แสดงทัศนะวิจารณ์ได้อย่างเท่าเทียมกัน ทัศนะวิจารณ์และบทวิจารณ์ที่ปรากฏมิได้เป็นบทวิจารณ์เต็มรูปแบบเหมือนกับบทวิจารณ์ที่เป็นที่รู้จักกันในสื่อสิ่งพิมพ์ แต่เป็นการวิจารณ์รูปแบบใหม่ที่ลดรูปจากภาษาเขียนที่เป็นทางการสู่ภาษาพูดมากขึ้น ขณะเดียวกันยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดบทวิจารณ์และนักวิจารณ์จำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงแรกๆ คือการเอื้อประโยชน์ของพื้นที่อินเทอร์เน็ตในฐานะที่เป็นสังคมนิรนามส่งผลให้สมาชิกส่วนใหญ่ไม่รู้จักตัวตนที่แท้จริงของกันและกัน ทั้งยังอนุญาตให้ต่างฝ่ายต่างสร้างตัวตนใหม่ได้อย่างเสรี จนทำให้ผู้ที่มีใช้นักวิจารณ์ ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญทางวรรณกรรมสามารถที่จะแสดงทัศนะวิจารณ์และนำเสนอบทวิจารณ์วรรณกรรมและบทปริทัศน์หนังสือเพิ่มมากขึ้น

การศึกษาในครั้งนี้เน้นปรากฏการณ์การวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเป็นหมุดหมายสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนพื้นที่การเผยแพร่ ผู้วิจารณ์ รูปแบบ และวิธีการนำเสนออย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่การวิจารณ์วรรณกรรมหลายลักษณะในช่วงก่อนหน้านี้นี้มีผู้เชี่ยวชาญวิจัยไว้อย่างละเอียดแล้วในงานศึกษาวิจัยหลายชิ้น ซึ่งสามารถอ่านเพิ่มเติมได้จาก ทอใหม่ในสายน้ำ 200 ปีวรรณคดีวิจารณ์ไทย (2325-2525) ผลงานการศึกษาของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และ ดวงมน จิตรจำนงค์ ลักษณะและวิวัฒนาการของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทยในรอบหนึ่งศตวรรษ (พ.ศ. 2419-2519) วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต

และ วรรณกรรมวิจารณ์ การศึกษาวิจัยพัฒนาการของการวิจารณ์เฉพาะในประเทศไทย ของ รัชฎญา สังขพันธ์พานนท์ บทความ “12 ปี วรรณคดีวิจารณ์ไทย (2526-2538)” ของ ชนเศวต เวศร์ภักดา เผยแพร่ใน ทะเลปัญญา และการวิจารณ์: วรรณศิลป์ งานวิจัยสาขาหนึ่งในโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 1” โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยในสาขานี้มีประกอบด้วย รศ. ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธ์ ชัยภัทร แสงกระจ่าง และ อรพินท์ คำสอน

ขณะเดียวกันจุดมุ่งหมายอีกประการ คือ การนำเสนอให้เห็นว่าการส่งผ่านวัฒนธรรมการวิจารณ์มิได้ดำเนินไปตามกระแสของเวลาอย่างเป็นเส้นตรง คือ จากมุขปาฐะ ผ่านลายลักษณ์ และไปสู่อินเทอร์เน็ตเท่านั้น ในความเป็นจริงยังพบว่าการวิจารณ์ทั้งสามลักษณะนี้ยังคงส่งต่อ แลกเปลี่ยน และเชื่อมโยงกันอยู่ตลอดเวลา โดยไม่อาจแยกได้ว่าวัฒนธรรมสิ่งพิมพ์เป็นโลกของอดีต และวัฒนธรรมอินเทอร์เน็ตเป็นโลกของปัจจุบันและอนาคต ขณะเดียวกันความเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ยืนยันได้ว่า การวิจารณ์ทั้งสามลักษณะสามารถที่จะดำรงอยู่ร่วมกันและสร้างความมั่งคั่งให้แก่กันมาโดยตลอด

วิกฤตสื่อสิ่งพิมพ์ไทยในยุคปัจจุบัน : ความถดถอยของพื้นที่และความซบเซาของวิจารณ์วรรณกรรม

นับตั้งแต่ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 หนังสือพิมพ์ วารสารและนิตยสารในสื่อกระแสหลักที่เคยเป็นพื้นที่สำคัญของการเผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมอย่างกว้างขวางเริ่มถดถอยและซบเซาลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นเหตุให้สื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในภาวะ “เศรษฐกิจแบบฟองสบู่แตก” ดังจะเห็นได้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์บางฉบับประสบปัญหากับการแย่งชิงพื้นที่กันเองระหว่างคอลัมน์การวิจารณ์วรรณกรรมกับคอลัมน์อื่นๆ จึงทำให้เห็นว่าสถานภาพของบทวิจารณ์ในสื่อ

สิ่งพิมพ์ยังไม่มั่นคงเท่าใดนัก หนทางหนึ่งในการปรับตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ที่พบคือ หนังสือพิมพ์และนิตยสารบางฉบับตัดสินใจปิดคอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรมลงหลังจากเกิดวิกฤตไม่นาน เช่น มาตุภูมิ ดอกเบี๋ยรายสัปดาห์ ฐานเศรษฐกิจ The Earth 2000 และ Hi-Class ขณะบางฉบับเคยเป็นเวทีวิจารณ์ที่เข้มแข็ง เช่น กรุงเทพธุรกิจ พยายามคงพื้นที่ของการวิจารณ์วรรณกรรมไว้ โดยการปรับลดขนาดพื้นที่ของการวิจารณ์ลงจาก 3 หน้ากระดาษเหลือเหลือแค่ 1 หรือ 1 1/2 หน้ากระดาษเสีย จึงส่งผลให้นักวิจารณ์ต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นับเป็นโจทย์ที่ทำนายสำหรับนักวิจารณ์วรรณกรรมที่ต้องแสวงหาวิธีการเพื่อนำเสนอบทวิจารณ์ที่มีคุณภาพในขณะที่พื้นที่ลดลงกว่าเดิมมาก

นอกจากนี้ยังพบว่า นิตยสารหลายฉบับ เช่น เนชั่นสุดสัปดาห์ และ มติชนสุดสัปดาห์ ซึ่งเคยเป็นพื้นที่สำคัญในการเผยแพร่บทวิจารณ์วรรณกรรมอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง พยายามปรับตัวเพื่อให้คอลัมน์การวิจารณ์ยังคงอยู่ได้ โดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของคอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรม จาก การวิจารณ์วรรณกรรมเฉพาะเล่มเปลี่ยนเป็นบทความทั่วไปทางวรรณกรรม อาทิ รายงานพิเศษเกี่ยวกับทิศทาง

กระแสนิยมหรือภาพรวมวรรณกรรม การสัมภาษณ์ หรือ การวิจารณ์ และแนะนำหนังสือขนาดสั้นเพิ่มมากขึ้น เพื่อตอบสนองผู้อ่านในวงกว้างขึ้น โดยเฉพาะการรายงานประกาศผลการตัดสินรางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนหรือซีไรต์ในแต่ละปี ในท้ายที่สุดก็จำต้องได้ปิดคอลัมน์ประจำที่เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรมลง แต่พร้อมที่จะเปิดพื้นที่ให้เผยแพร่บทวิจารณ์เป็นกรณีไป เช่น ในกรณีที่มิบบทวิจารณ์วรรณกรรมที่น่าสนใจหรืองานวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมเป็นที่สนใจในวงกว้าง ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักส่งเสริมการวิจารณ์วรรณกรรมน้อยลง ซึ่ง เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์นี้ไว้ในบทสังเคราะห์รายงานการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” ว่า

สื่อมวลชนส่งเสริมการวิจารณ์น้อยลง เพราะการวิจารณ์มีบทบาทน้อยในแวดวงวรรณกรรม อันสืบเนื่องมาจากปัญหาของวัฒนธรรมในการเสพวรรณกรรมอ่อนแอ เพราะคนรุ่นใหม่นิยมอ่านแบบผิวเผินมากกว่าเสพวรรณศิลป์อย่างลึกซึ้ง วรรณกรรมบางประเภทจึงไม่ได้รับการส่งเสริมจากฝ่ายผู้ผลิต เพราะมีผลรับทางธุรกิจน้อยเกินไป นอกจากนี้ปัจจัยของพื้นที่ในการตีพิมพ์บทวิจารณ์แล้ว ปัญหาอีกประการหนึ่งของการวิจารณ์คือขาดแคลนบทวิจารณ์ที่ลุ่มลึกและมีพลัง ปัญหานี้อาจเกิดจากการลดพื้นที่วิจารณ์หรือเกิดจากการปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการนำเสนอเนื้อหาจากบทวิจารณ์ไปสู่บทความทั่วไป (เจตนา นาควัชระ, 2546, 32-33)

ยิ่งไปกว่านั้น วิกฤตของสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศไทยทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา ธุรกิจหนังสือพิมพ์และนิตยสารอยู่ในช่วงที่เรียกว่า “sunset industry” คือมีแต่ทรงกับทรุด ไม่มีอนาคต โดยพิจารณาจากเงินโฆษณา เนื่องจากจำนวนเงินในโฆษณาที่เป็นแหล่งทุนสนับสนุนการจัดพิมพ์ที่สำคัญลดจำนวนลงอย่างมาก แม้ว่าอัตราการทรุดตัวลงของหนังสือพิมพ์อาจจะช้ากว่านิตยสาร แต่ที่ผ่านมาหนังสือพิมพ์หลายฉบับปรับตัวโดยผันตัวเองเข้าไปทำธุรกิจในอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น ด้วยการเปิดเว็บไซต์ข่าวของหนังสือพิมพ์ไปพร้อมกันด้วย โดยเน้นทำข่าวเชิงสืบสวนเพื่อชิง “ยอดผู้ชม” เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของนิตยสารพบว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา นิตยสารประสบปัญหาหายสาบสูญไปหมด เนื่องจากการเติบโตของอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ผู้อ่านสามารถหาบทความที่น่าสนใจอ่านได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา นิตยสารหลายฉบับได้ปิดตัวลงโดยเฉพาะในกลุ่มนิตยสารวัยรุ่น บางฉบับปิดปรับปรุงชั่วคราว และบางฉบับหรือบางค่ายก็มีการปรับตัวจากนิตยสารไปเป็นเว็บไซต์ หรือปรับไปเป็นหนังสือพิมพ์แท็บลอยด์แบบแจกฟรีตามสถานที่ต่างๆ เพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ และยังเป็น

ทางออกสำหรับการลงโฆษณาเป็นแพ็คเกจของบางค่ายอีกด้วย (ฐานเศรษฐกิจ, 2558) การค่อยๆ ทอยยปิดตัวลงของนิตยสารและหนังสือพิมพ์เหล่านี้ จึงส่งผลโดยตรงต่อพื้นที่การวิจารณ์วรรณกรรมในสังคมไทยอย่างมีอาจเสียดได้ เพราะทำให้เวทีหรือพื้นที่เผยแพร่บทวิจารณ์วรรณกรรมค่อยๆ หดหายไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปิดตัวของนิตยสารสตรี เพราะนิตยสารเหล่านี้แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่เผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมที่สำคัญ ทั้งในลักษณะคอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรมและคอลัมน์แนะนำหนังสือ

จากสภาวะที่ซบเซาและถดถอยของพื้นที่หลักของการเผยแพร่บทวิจารณ์วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ดั้งเดิม ทำให้มีกลุ่มคนจากหลายภาคส่วนในวงวรรณกรรมพยายามปลุกกระแสการวิจารณ์วรรณกรรมให้พื้นที่กลับมาด้วย การเปิดคอลัมน์วิจารณ์ประจำเพื่อทดแทนพื้นที่วิจารณ์เดิมที่ปิดตัวลง เช่น “ศิลปะส่องทางให้แก่กัน” ใน สกุลไทย (2543) และ “ดวงใจวิจารณ์” ใน ขวัญเรือน (2546-2548) คอลัมน์ดังกล่าวไม่เพียงแต่เปิดพื้นที่วิจารณ์งานวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังเปิดพื้นที่ให้กับการวิจารณ์งานศิลปะสาขาอื่นด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคอลัมน์วิจารณ์ดังกล่าวก็ปิดตัวลงหลังจากเปิดได้ไม่นาน

ขณะเดียวกันยังมีนิตยสารรายเดือนเกิดใหม่ที่นำเสนอใจคือ ออล แม็กกาซีน (all magazine, 2549-ปัจจุบัน) ซึ่งจัดจำหน่ายในบ้านเซเวนอีเลฟเว่น เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นในด้านวรรณกรรมทั้งการแนะนำและวิจารณ์หนังสือทั้งไทยและต่างประเทศ สัมภาษณ์นักเขียน นำเสนอเรื่องราวของธุรกิจหนังสือ วิเคราะห์กระแสและทิศทางของงานวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการนำงานวรรณกรรมไปแปรรูปเป็นสื่ออื่น มีคอลัมน์ประจำเกี่ยวกับงานวรรณกรรมและบทวิจารณ์วรรณกรรมจำนวนมาก เช่น “เชิฐมาวิจารณ์” เขียนประจำโดย รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ “อ่านชีวิตจากวรรณกรรม” และ “จับนิยายใส่จ้อ” เขียนประจำโดย ลำเพา เฟ่งวรรณ “หนังสือคลาสสิก” เขียนประจำโดย อินทรีย์ รัตติกาล และ “หนังสือขึ้นหิ้ง” เขียนประจำโดย พงศ์ ยุทธภูมิ ซึ่งบางคอลัมน์ได้ปิดลงแล้ว เป็นที่น่าเสียดายว่า นิตยสารฉบับนี้ไม่เป็นที่รู้จักของกลุ่มผู้อ่านในวงกว้างมากนัก

จากเหตุผลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การวิจารณ์วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ กระแสหลักลดความสำคัญลง ทั้งลดขนาดพื้นที่และปรับลดขนาดคอลัมน์ให้สั้นลง เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับผู้อ่านส่วนใหญ่ที่นิยมอ่านบทความหรือคอลัมน์ขนาดสั้น เน้นรูปมากกว่าข้อความ และเนื้อหาที่สื่อความไม่ยากเกินไป จึงพบว่าในปัจจุบันมีคอลัมน์แนะนำหนังสือในสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันการต่อสู้แข่งขันกันเพื่อแย่งส่วนแบ่งการตลาดที่ดุเดือด และทวีความรุนแรงมากของธุรกิจหนังสือในยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากสถิติจำนวนหนังสือใหม่เฉลี่ยต่อวันเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในรายงานของบริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน ที่แถลงว่า จำนวนหนังสือใหม่เฉลี่ยต่อวันของปี 2544 ก้าวกระโดดจาก 23 เล่มต่อวันในปี 2543 มาเป็น 28 เล่มต่อวัน จากนั้นคงที่จนถึงปี 2546 ก่อนจะขยับอีกครั้งในปี 2547 เป็น 30 เล่มต่อวัน และในปี 2547 มีจำนวนหนังสือออกใหม่มากกว่า 31 เล่มต่อวัน (กองบรรณาธิการ, 2548, 85-86) ด้วยปริมาณหนังสือที่ออกใหม่มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 30 เล่มต่อวัน ทำให้สำนักพิมพ์ต่างๆ พยายามที่จะใช้กลยุทธ์ทางการตลาดมาสร้างส่วนแบ่งและกำหนดทิศทางของหนังสือมากขึ้น โดยในทางตรงจะเป็นการกำหนดทิศทางและสร้างแนวหนังสือเพื่อส่งเสริมสำนักพิมพ์ของตน ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างแสวงหาพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์ให้หนังสือของตนเป็นที่รู้จักในวงกว้างที่สุด เพื่อให้ผู้อ่านรับทราบว่ามีหนังสือเล่มใดวางตลาดบ้าง เพื่อสร้างกำลังซื้อให้ได้มากที่สุด พื้นที่การวิจารณ์และการแนะนำหนังสือในสื่อสิ่งพิมพ์ จึงกลายเป็นช่องทางและพื้นที่ประชาสัมพันธ์หนังสือที่สำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือสำนักพิมพ์หลายแห่งมักส่งคำนำที่สำนักพิมพ์ต้องการประชาสัมพันธ์หนังสือของตนมาให้เผยแพร่ในคอลัมน์แนะนำหนังสือ โดยผู้รับผิดชอบคอลัมน์แนะนำหนังสือบางคนแทบจะไม่มีส่วนร่วมในการแนะนำหนังสือด้วย ในแง่นี้จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้จำนวนหนังสือที่แนะนำในสื่อสิ่งพิมพ์ปัจจุบันมีเพิ่มขึ้น

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาพื้นที่เผยแพร่บทวิจารณ์วรรณกรรมตลอดระยะเวลาเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมาพบว่า สถานภาพของบทวิจารณ์

วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ขณะนี้ยังไม่มั่นคงเท่าใดนัก และจากการสำรวจล่าสุดพบว่าในปัจจุบัน (2559) คงเหลือมีคอลัมน์วิจารณ์ที่มีนักวิจารณ์ประจำน้อยมาก เหลือเพียงเฉพาะสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ กรุงเทพธุรกิจ สีสัปดาห์ออนไลน์ แมกกาซีน เท่านั้น

การลดลงอย่างต่อเนื่องของพื้นที่วิจารณ์วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ กระแสหลักส่งผลกระทบต่อวงการวรรณกรรมและต่อสังคมใน 4 ลักษณะ คือ 1) การลดจำนวนของนักวิจารณ์วรรณกรรมลง เพราะนักวิจารณ์รุ่นเก่าหลายคนยุติบทบาทด้วยการเลิกเขียนวิจารณ์ ขณะเดียวกันก็ขาดพื้นที่ในการสร้างนักวิจารณ์รุ่นใหม่ จากสภาวะการขาดแคลนนักวิจารณ์และบทวิจารณ์เช่นนี้ ทำให้นักเขียนหลายคนทำหน้าที่เป็นนักวิจารณ์ด้วยตนเอง เพิ่มมากขึ้น อาทิ ซาติ กอบจิตติ อุทิศ เหมะมูล และ ภาณุ ตรัยเวช 2) การบั่นทอนศักยภาพของผู้วิจารณ์และบทวิจารณ์วรรณกรรม การลดพื้นที่การวิจารณ์ส่งผลให้ผู้วิจารณ์จำเป็นต้องปรับวิธีการเขียนให้กระชับมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถที่จะวิจารณ์วรรณกรรมได้เต็มรูปแบบเช่นเดิม บัจฉัยดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้สื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักในปัจจุบันมีคอลัมน์การแนะนำหรือรีวิวนั้นมีมากกว่าคอลัมน์วิจารณ์ จนทำให้ผู้อ่านปัจจุบันส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าการวิจารณ์หนังสือและการแนะนำหนังสือเป็นสิ่งเดียวกัน 3) การแสดงความถดถอยของกลุ่มผู้รับการวิจารณ์วรรณกรรม ตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือ นิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ที่เคยเป็นพื้นที่สำคัญในการเผยแพร่วิจารณ์มิได้ยี่หนัดเพื่อการวิจารณ์หนังสือดังเช่นในอดีต และผลการสำรวจความนิยมของผู้อ่านในนิตยสารหลายฉบับต่างบ่งชี้ในทิศทางเดียวกันว่า ผู้อ่านบทวิจารณ์วรรณกรรมมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับคอลัมน์อื่น จึงทำให้คอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรมเป็นตัวเลือกแรกๆ ที่บรรณาธิการเลือกที่จะปิดเป็นอันดับต้นๆ ผลการสำรวจนี้สะท้อนให้เห็นว่าจำนวนผู้อ่านบทวิจารณ์วรรณกรรมเต็มรูปแบบ และการวิจารณ์หนังสือส่งผลในวงแคบเพียงนักเขียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเท่านั้น และ 4) หนังสือดีมีคุณภาพที่ควรจะได้รับการแนะนำจำนวนหนึ่งขาดพื้นที่ในการ

ประชาสัมพันธ์ เนื่องจากพื้นที่ในการวิจารณ์และแนะนำหนังสือในสื่อสิ่งพิมพ์ เปลี่ยนเป็นพื้นที่ในการโฆษณาหนังสือของสำนักพิมพ์เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้หนังสือดีบางเล่มขาดพื้นที่ประชาสัมพันธ์ เพราะขาดพื้นที่กลางในการแนะนำหนังสือ ซึ่งต่างจากในอดีตที่ผ่านมาที่คอลัมน์แนะนำหนังสือยังมีอิสระ ในเลือกแนะนำหนังสือได้หลากหลายมากกว่าปัจจุบัน การแข่งทางการตลาด เช่นนี้ยังส่งผลกระทบต่ออำนาจในการเลือกอ่านหนังสือในปัจจุบันด้วย เพราะอำนาจไม่ได้อยู่ที่ผู้อ่าน แต่ตกไปอยู่ที่ผู้ผลิตหนังสือแทน

นิตยสารเฉพาะทางวรรณกรรมและวารสารวิชาการ : พื้นที่เผยแพร่ วิจารณ์วรรณกรรมแห่งใหม่ในโลกยุคปัจจุบัน

แม้ว่าจะเกิดภาวะถดถอยและซบเซาลงอย่างต่อเนื่องของสื่อสิ่งพิมพ์ กระแสหลัก ซึ่งเป็นเวทีสำคัญของเผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีต แต่ในสื่อกระแสรองกลับอยู่ในภาวะที่ต่างไปอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากตั้งแต่ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาเกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในวงวรรณกรรม คือ การจัดพิมพ์ “วรรณกรรมนอกกระแส” และเกิดนิตยสารวรรณกรรมขึ้นใหม่หลายฉบับ ผู้จัดทำหนังสือกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มสาวผู้สนใจวรรณกรรมที่ต้องการเปิดพื้นที่เสนองานในรูปแบบและเนื้อหาใหม่ๆ เพื่อสนองตอบความสนใจของตน หนังสือนอกกระแสเหล่านี้ตีพิมพ์บทกวี เรื่องสั้น บทรายงาน บทความทั่วไป และบทวิจารณ์ จึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่เกิดขึ้นเพื่อช่วยชดเชยพื้นที่วิจารณ์วรรณกรรมที่ขาดหายไป ได้พอสมควร เช่น นิตยสาร Underground (พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน) ผู้ริเริ่มก่อตั้งคือ วาด รวี) นิตยสาร ฉบับนี้เปิดพื้นที่สำหรับบทวิจารณ์ไว้อย่างชัดเจนใน ส่วน “สี่สัปดาห์อ่าน” ช่วงท้ายเล่ม ประมาณ 10-15 บทต่อฉบับ โดยวิจารณ์หนังสือทั้งของไทยและต่างประเทศ หลากหลายแนว มีขนาดความยาวตั้งแต่ 1-4 หน้า ซึ่งผู้รับผิดชอบเขียนวิจารณ์ในส่วนนี้มีหลายคน แต่ผู้วิจารณ์หลักมี 2 คน คือ เอกชาติ ใจเพชร และหนูมาน กรรณฐาน กล้าทานตะวัน (ปิดตัวแล้ว) คงกฤษ ไตรยวงศ์ เป็นบรรณาธิการ และ ประเสริฐ จันทร์คำ เป็น

ผู้บริหาร เป็นนิตยสารรายเดือน ตีพิมพ์บทความวิจารณ์วรรณกรรมเกือบทุกฉบับ แต่พิมพ์จำนวนน้อย จำหน่ายแก่สมาชิกและวางขายในร้านหนังสือบางแห่ง และปิดตัวลงหลังออกหนังสือมาได้ 10 ฉบับ *Vain Comment* (ปิดตัวแล้ว) พิเชฐ แสงทอง เป็นบรรณาธิการ เป็นหนังสือที่เน้นสาระวิชาการมีทั้งบทความเกี่ยวกับวรรณกรรมและนักเขียนทั้งไทยและต่างประเทศ บทความวิชาการทางวรรณกรรม และบทความวิจารณ์วรรณกรรม และ AW (*Alternative Writer* ปิดตัวแล้ว) นิวัติ พุทธประสาท เป็นบรรณาธิการ เป็นนิตยสารราย 2 เดือน เผยแพร่ผลงานวรรณกรรม และบทความวิจารณ์ทางวรรณกรรมด้วย (рінฤทัย สัจจพันธ์ และคณะ, 2547, 50-51) อ่าน (2553-ปัจจุบัน) ไอดา อรุณวงศ์ ณ อยุธยา เป็นบรรณาธิการ เดิมเป็นวารสารราย 3 เดือน และต่อมาขยายเป็นราย 4 เดือน 6 เดือน และ 1 ปี เป็นวารสารที่เปิดพื้นที่ให้การวิจารณ์ทั้งฉบับ ซึ่งมีการวิจารณ์ในด้านต่างๆ อาทิ วรรณกรรม ภาพยนตร์ ศิลปะ สังคม และการเมือง แต่บทวิจารณ์ส่วนใหญ่จะเป็นบทวิจารณ์วรรณกรรม มีทั้งคอลัมน์ของนักวิจารณ์วรรณกรรมประจำและคอลัมน์ที่เปิดรับบทวิจารณ์จากผู้สนใจทั่วไป และ ไรเตอร์ แมกกาซีน (ระยะที่ 2: 2554-2558) บินหลา สันกาลาคีรี เป็นบรรณาธิการระยะแรก ต่อมาเปลี่ยนเป็น อุทิศ เหมะมูล เป็นนิตยสารราย 3 เดือน ก่อนปรับเป็นนิตยสารรายเดือนในช่วงหลัง ซึ่งเปิดทั้งพื้นที่วรรณกรรม และเปิดคอลัมน์การวิจารณ์ประจำหลายคอลัมน์ เช่น “บทวิจารณ์” เขียนประจำโดย โทมัส ศุขปรีชา “จักรวาลในหนึ่งย่อหน้า” เขียนประจำโดย อุทิศ เหมะมูล “การอ่านแบบแกะตะเข็บ” เขียนประจำโดย ชาติ กอบจิตติ “นางร้ายรายเดือน” เขียนประจำโดย อรรถ บุนนาค และ “อ่านผิด” เขียนประจำโดย วิวัฒน์ เลิศวิวัฒน์วงศา และนิตยสารเฉพาะทางเล่มล่าสุด คือ การเปิดตัวนิตยสาร *Vice Versa* ฉบับปฐมฤกษ์ เมื่อ พ.ศ. 2558 นิตยสารรายครึ่งปีฉบับนี้เป็นนิตยสารเฉพาะทางปรัชญาและวรรณกรรม เนื้อหาในส่วนวรรณกรรมประกอบด้วยงานสร้างสรรค์ (กวีนิพนธ์ และเรื่องสั้น) บทสัมภาษณ์ และบทวิจารณ์ *Vice Versa* นับเป็นนิตยสารเฉพาะทางวรรณกรรมที่ตื่นตัวและปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้อยู่รอด

ในยุค “sunset industry” ของสื่อสิ่งพิมพ์ด้วยการปรับตัวเข้ากับบรรณนิยมากรอ่านที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้อ่านในสังคมไทยยุคปัจจุบัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้อ่านสามารถเลือกได้ทั้งฉบับตีพิมพ์และฉบับออนไลน์เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านในทุกกลุ่ม แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า นิตยสารเหล่านี้ส่วนใหญ่ปิดตัวลงไปในเวลาอันรวดเร็ว เพราะไม่สามารถแบกรับภาวะขาดทุนของหนังสือได้

นอกจากนี้ สมาคมและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างร่วมกันเปิดพื้นที่การวิจารณ์ใหม่ๆ ขึ้นทดแทนไปพร้อมกันด้วย ในปี 2548 สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมัยที่ ผศ.ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร เป็นนายกสมาคมฯ ได้รับทุนสนับสนุนจากกรมไปรษณีย์ไทย และ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ไอซีที) จึงจัดทำนิตยสาร คนรักหนังสือ (2548) ซึ่งให้สัมภาษณ์ถึงวัตถุประสงค์ในการจัดทำไว้ว่า คนรักหนังสือ เป็นนิตยสารว่าด้วยการอ่านหนังสือ วรรณกรรม และสารสนเทศทั้งไทยและนานาชาติ โดยเน้นการนำเสนอบทวิจารณ์ และบทแนะนำหนังสือที่มีคุณภาพเพื่อมุ่งสร้างและพัฒนาวิจารณ์งานในการอ่านของสังคมไทย เนื่องจากคณะผู้จัดทำนิตยสารฉบับนี้อยากสร้าง ‘ค่านิยม’ ที่ทำให้เห็นว่า ความแตกต่างทางทัศนะเน้นการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังที่แตกต่างของผู้อื่น ขณะเดียวกันการวิจารณ์ช่วยให้เรื่องของการเขียนดีขึ้นด้วยสำหรับนักเขียนเอง ถ้าได้รับฟังคำวิจารณ์ และจะเป็นมิตรกัน ถ้าไม่โกรธซึ่งกันไปเสียก่อน นอกจากนี้ยังมุ่งหวังที่จะสร้างสนามของนักวิจารณ์ (อิสรีอิน, 2548) ต่อมาในปี 2557 สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (สศร.) ให้ทุนสนับสนุนการพิมพ์ ปรากฏวารสารวรรณกรรมไทยร่วมสมัย เพราะเห็นว่าวรรณกรรมร่วมสมัยมีทั้งพัฒนาและการเติบโตที่น่าสนใจ วารสารดังกล่าวเป็นวารสารทางวรรณกรรมราย 6 เดือน ซึ่งมีอุทิศ เหมาะมูล เป็นบรรณาธิการ เนื้อหาในเล่มมุ่งเน้นความเคลื่อนไหวทางวรรณกรรมทั้งในและนอกประเทศไทย ทั้งยังมีเนื้อหาในเชิงข้ามสาขาในลักษณะ “ศิลปะส่องทางให้แก่กัน” ในวารสารฉบับดังกล่าวมี

คอลัมน์วิจารณ์หนังสือ 2 คอลัมน์ ซึ่งมีนักวิจารณ์ประจำ 2 คน คือ จุฑาพร ปรปักษ์ประลัย กับ อรรถ บุนนาค แต่ออกมาได้เพียง 2 ฉบับก็ปิดตัวลง เพราะขาดทุนสนับสนุน

ในอีกด้านหนึ่ง วงวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของไทย ตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา มีความตื่นตัวอย่างมากต่อการขานรับแนวคิดใหม่ทางทฤษฎีและวิธีวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodernism) และกลุ่มความคิดที่มีลักษณะเดียวกัน แนวคิดทฤษฎีเหล่านี้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการศึกษาด้านมานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและสื่อสารมวลชน ทั้งยังมีตำราและหนังสือที่นำเสนอทฤษฎีใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดประเด็นและหัวข้อใหม่ๆ ในการศึกษาอย่างน่าสนใจ อาทิ เช่น ประเด็นที่เกี่ยวกับ วาทกรรม (discourse) อัตลักษณ์ (identity) ความเป็นชายขอบ (marginality) เพศภาวะ (gender) ความเป็นอื่น (otherness) สัมพันธบทหรือสหบท (intertextuality) (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2551, 124) เช่นเดียวกับในวงวรรณกรรมในช่วงทศวรรษเดียวกันเริ่มได้รับอิทธิพลของการเขียนแบบหลังสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน และมีงานวรรณกรรมไทยเชิงทดลองขึ้นเป็นจำนวนมาก หัวข้อเหล่านั้นกลายเป็นประเด็นที่นำไปศึกษาในงานเขียนทางวิชาการ งานวิจัยอย่างคึกคักและเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นแนวโน้มใหม่ในวงวิชาการของไทย

กระแสความตื่นตัวดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากข้อกำหนดของกรอบมาตรฐานวิชาชีพแห่งชาติเป็นกรอบที่แสดงคุณภาพผู้จบการศึกษาทุกระดับหรือ Thailand Qualification Framework (TQF) ที่เริ่มประกาศใช้ในช่วงทศวรรษที่ 2550 ซึ่งกำหนดให้ทั้งอาจารย์และนิสิตนักศึกษาต่างมีข้อผูกพันให้จำเป็นต้องเผยแพร่ผลงานของตน โดยนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาโทและเอกต้องตีพิมพ์ผลงานของตนจึงจะบรรลุเงื่อนไขของการจบหลักสูตร และการประเมินคุณภาพของอาจารย์ทำให้วารสารวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กลายเป็นพื้นที่สำคัญอีกแห่งที่ช่วยชดเชยพื้นที่วิจารณ์

วรรณกรรมที่ขาดหายไป เพราะวารสารเหล่านั้นเปิดพื้นที่เผยแพร่บทความวิชาการเชิงวิจารณ์วรรณกรรม บทวิจารณ์ และบทแนะนำหนังสือ ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้รู้ทางด้านวรรณกรรมศึกษาและทฤษฎีวรรณกรรมและนำเสนอในรูปของบทความเชิงวิจารณ์หรือบทวิจารณ์วรรณกรรมทั้งไทยและต่างประเทศขนาดยาว หรือบททวนและถกเถียงเกี่ยวกับทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการวิจารณ์กับตัวบทวรรณกรรมต่างๆ

ขณะเดียวกันในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน (2559) พบว่ามีแนวโน้มการพิมพ์รวมเล่มหนังสือรวมบทวิจารณ์ หนังสือทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรม และหนังสือรวมบทความทางวรรณกรรมและวรรณกรรมศึกษาจำนวนมากกว่า 50 เล่ม นับเป็นปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์นี้ในทางหนึ่งสอดคล้องกับความตึงเครียดและขยายตัวของบทความวิจารณ์เชิงวิจารณ์ในวารสารวิชาการที่เพิ่มขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง หนังสือเหล่านี้ได้ทำหน้าที่การชดเชยและทดแทนพื้นที่การวิจารณ์วรรณกรรมที่ขาดหายไปในเรื่องสิ่งพิมพ์ที่เคยเปิดพื้นที่ให้การวิจารณ์วรรณกรรมอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องไปพร้อมกันด้วย เมื่อพิจารณาเนื้อหาของหนังสือเหล่านี้พบว่าสามารถจัดแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1) หนังสือรวมบทวิจารณ์ที่มีประเด็นเฉพาะร่วมกัน เช่น การวิจารณ์และบทคัดสรรผลงานของศิลปินแห่งชาติทางด้านนวนิยาย เช่น *นวนิยาย: บทวิจารณ์นวนิยายสิบสามเรื่องของศิลปินแห่งชาติ (2553)* และ *บทวิจารณ์วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน คือ กะเทาะเปลือกประชาธิปไตยบนเส้นขนานของวินทร์ เลียววาริน (2540)*

2) การศึกษาผลงานของศิลปินเฉพาะบุคคล เช่น *25 ปี การวิจารณ์ “คำพิพากษา” (2554)* 80 ปี อังคาร กัลป์ยาณพงศ์ (2554) และ *จากวินทร์ถึงปราบดา: ปรากฏการณ์ของการวิจารณ์วรรณกรรมไทยร่วมสมัย (2556)*

3) หนังสือรวมบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์ นักวิจารณ์เหล่านี้มักเป็นนักวิจารณ์ที่มีคอลัมน์วิจารณ์ประจำในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ ต่อมาจึงได้รวบรวมและคัดสรรบทวิจารณ์ในคอลัมน์ของตนมารวมเล่มและจัดพิมพ์

เผยแพร่อีกครั้งเช่น *วิถีแห่งสัจจะ* (2540) *พันธะวรรณกรรม* (2540) และ *ผู้กระทำชีวิต* (2540) ของสกุล บุญยทัต ระหว่างบรรทัด (2551) ของ จุฑามพร ปรีปักษ์ ประลัย *On literature: คนขำรูดหรือมนุษย์โรมแมนติก* (2552) *นิยามนิยาย ความเรียงสืบหาพลาณภาพของวรรณกรรม* (2556) และ *จักรวาลในหนึ่งย่อหน้า* (2559) ของ อุทิศ เหมะมูล *อ่านแล้ว อ่านเล่า* (2557) ของ “ศรีดาวเรือง” *อ่านจนแตก : วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย* (2558) ของ ทักษ์เฉลิมเตียรณ และ *วรรณคดีขี้สงสัย* (2558) ของ ปรามินทร์ เครือทอง

4) การรวมบทวิจารณ์และบทความทางด้านทฤษฎีวรรณกรรม วรรณกรรมศึกษาและการวิจารณ์เกี่ยวกับวรรณกรรมศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศของนักวิชาการทางวรรณกรรม เช่น *ศิลป์ส่องทาง: รวมบทความวิชาการ* (2546) *กวีนิพนธ์นานาชาติ: การศึกษาเชิงวิจารณ์* (2546) *วิถีแห่งการวิจารณ์: ประสบการณ์จากสามทศวรรษ* (2549) ทางสายกลางแห่งการวิจารณ์ (2555) และ *จุดยืนของมนุษยศาสตร์* (2558) ของ เจตนา นาควิธระ *อ่านอย่างพินิจสารวิจารณ์อย่างพิเคราะห์* (2545) *ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี* (2546) *สุนทรียภาพแห่งชีวิต* (2549) *สุนทรียรสแห่งวรรณคดี* (2549) *สืบสานสร้างสรรค์วรรณศิลป์* (2553) และ *อ่าน “ได้” อ่าน “เป็น” วิพากษ์ระหว่างบรรทัด วรรณกรรมร่วมสมัย* (2556) ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ *เส้นสีลีลาวรรณกรรม* (2547) *สันสกฤตวิจารณ์* (2547) *กุสุมาวรรณา 4 : วรรณสารวิจัย* (2547) *กุสุมาวรรณา 5: วรรณนัยวินิจ* (2547) *การวิจัยวรรณคดี* (2556) *กุสุมารักษมณี อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง* (2548) *อ่านใหม่* (2558) และ *สัจนิยมมหัศจรรย์ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย* (2559) ของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช *วาทกรรมวรรณกรรม* (2550) ของ พิเชฐ แสงทอง *วิจารณ์หรือวิจารณ์ ตำนานวรรณคดีวิจารณ์แนวหรือสร้างและสืบสาน* (2550) ของ ชลธิรา สัตยวัฒน์ *นัยนี้ อีกนัยหนึ่ง: นัยอันหลากหลายในตัวบททางวัฒนธรรม* (2551) และ *นิยามแห่งนิยาย เรื่องเล่าสมัยใหม่ในปริทัศน์การเมืองวัฒนธรรม* (2556) ของ นัทธนัย ประสานนาม *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม* (2552) และ *ยอกอักษร ย้อนความคิด*

เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (2552) ของ นพพร ประชากุล
สัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมของ กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ (2554)
และ ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (2559) ของ
สุรเดช โชติอุดมพันธ์ กบฏวรรณกรรม บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และ
การเมืองในวรรณกรรม ของ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2556) และ วรรณคดี
สี่เขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย (2556) และ
ผู้หญิงยิงเรือ : ผู้หญิง ธรรมชาติ อำนาจ และวัฒนธรรมกำหนดสตรีนิยมเชิง
นิเวศในวรรณคดีไทย (2556) ของ ธัญญา สังขพันธานนท์

5) หนังสือรายงานการวิจัย เช่น คักดีศรีและความอับอายในวรรณกรรม
ไทย : รายงานการวิจัย (2550) ของ กุสุมา รัชมนณี เสวานิต จุลวงศ์ และ
สายวรุณ น้อยนิมิต การวิจารณ์บนเส้นทางวรรณคดีศึกษา (2555) ของ ดวงมณ
จิตรจันทงค์ และคณะ วาแสงประชาธิปไตย : จิตวิญญาณประชาธิปไตยใน
เรื่องสั้น 40 ปี นับจาก 14 ตุลาคม 2516 (2558) และ จิตวิญญาณประชาธิปไตย
ในเรื่องสั้น 40 ปี นับจาก 14 ตุลาคม 2516 (2558) ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์และ
คณะ วารสารวิชาการและหนังสือวิชาการทางวรรณกรรมเข้ามารับหน้าที่
เปิดเวทีการวิจารณ์วรรณกรรมในยุคนี้ แทนการเปลี่ยนพื้นที่จากสื่อสิ่งพิมพ์
กระแสหลักไปยังพื้นที่เฉพาะทางวรรณกรรมที่เพิ่มขึ้น ทั้งในแง่ของจำนวน
และความสม่ำเสมอในการเผยแพร่ของวารสารวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ และจำนวนหนังสือรวมบทวิจารณ์ทฤษฎีการวิจารณ์
วรรณกรรม และหนังสือรวมบทความทางวรรณกรรมและวรรณกรรมศึกษา
ที่เพิ่มมาโดยตลอดช่วงเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา ดังที่กล่าวถึงอย่าง
ละเอียดแล้วข้างต้น นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยสร้างความคึกคัก
ให้กับการวิจารณ์ได้ในระดับหนึ่ง

การปรับเปลี่ยนพื้นที่วิจารณ์เช่นนี้ส่งผลให้รูปแบบและเนื้อหาของการ
วิจารณ์เปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือจากบทวิจารณ์วรรณกรรมถึงวิชาการที่เผยแพร่
ในสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักที่อ่านง่ายและสามารถสื่อความกับผู้อ่านทั่วไปได้
กลายเป็นบทวิจารณ์หรือบทความเชิงวิจารณ์ในรูปแบบวิชาการอย่างเต็มรูปแบบ

ซึ่งช่วยสร้างความแข็งแกร่งให้กับการวิจารณ์วรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ เนื่องจากผู้เขียนส่วนใหญ่ได้นำทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์หรือมุมมองการวิจารณ์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ได้ในการวิเคราะห์และวิจารณ์ตัวบทวรรณกรรมในหลากหลายลักษณะ เช่น การวิจารณ์โดยพิจารณาจากกลวิธีทางวรรณศิลป์ อาทิ “ ‘เสมออมฤตโสจรสรง’ ขนบวรรณศิลป์และศาสตร์แห่งสุนทรีย์ในวรรณคดีสุโขทัยสังเวทกลุ่มช้าง” ของ กิรติธนะไชย (2551) “ลักษณะเด่นในกวีนิพนธ์ของไพฑูริย์ พรหมวิจิตร Features of Paitoon Promvichit's Poems” ของ หทัยวรรณ ไชยะกุล (2551) หรือการใช้ทฤษฎีวิเคราะห์งานวรรณกรรม อาทิ “กระบวนการทัศน์หลังอาณานิคมกับการวิจารณ์วรรณกรรมไทย” ของ พรชาดา สุวัธนวิช (2547) “บทบาทของผู้หญิงในมิติของชนชั้นและสถานภาพทางเพศในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์” ของ นัยนา ครุฑเมือง (2549) “วรรณกรรมลัทธิแนวคิดหลังสมัยใหม่ของไทย” ของ เสาวณิต จุลวงศ์ (2551) “เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์” ของ นัทธนัย ประสานนาม (2551) อย่างไรก็ดี การใช้ทฤษฎีในการวิจารณ์จะสัมฤทธิ์ผลได้เมื่อผู้วิจารณ์เลือกใช้ทฤษฎีที่เหมาะสมกับตัวบท การใช้มโนทัศน์ ทฤษฎี และกระบวนการใหม่ในการวิเคราะห์และวิจารณ์เหล่านี้ช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการวิจารณ์ บางครั้งมุมมองใหม่ที่นำเสนออาจต่างจากนักเขียนคิด หรือนำเสนอสิ่งที่นักเขียนมองไม่เห็น ซึ่งก่อให้เกิดการต่อยอดทางความคิด และสร้างความสนุกที่ได้อ่านความคิดที่หลากหลายขึ้น เช่นเดียวกันในบางครั้งบทวิจารณ์หรือบทความเชิงวิจารณ์บางชิ้นก็กระตุ้นให้เกิดความคิดต่างและคิดแย้ง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความมกอกงยทางความคิด และทัศนะวิจารณ์ที่หลากหลายมากขึ้นด้วย

แม้สิ่งพิมพ์เฉพาะทางวรรณกรรมเป็นพื้นที่ใหม่ที่เปิดโอกาสให้การวิจารณ์วรรณกรรมเต็มรูปแบบมีพื้นที่เพิ่มขึ้นได้ และกระตุ้นให้เกิดบทวิจารณ์วรรณกรรมเต็มรูปแบบที่มีเนื้อหาเข้มข้นในเชิงวิชาการ แต่บทความเชิงวิจารณ์และบทวิจารณ์เหล่านี้ยังมีอาจทดแทนสื่อสิ่งพิมพ์เดิม อันเป็นพื้นที่หลักที่ช่วยสร้างความคึกคักให้กับการวิจารณ์วรรณกรรมมาโดยตลอดอย่าง

หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร ทั้งในด้านความนิยมและความแพร่หลายในการเผยแพร่ได้ พื้นที่ใหม่นี้ยังมีข้อจำกัดในการอ่าน เพราะบทความและบทความวิจารณ์ส่วนใหญ่เต็มไปด้วยศัพท์ทางวิชาการ แนวคิดและทฤษฎีการวิจารณ์ จึงส่งผลให้อ่านยากมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อ่านที่ขาดพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีวิจารณ์ที่บทความกล่าวถึง ขณะเดียวกันวารสารวิชาการและนิตยสารเฉพาะทางวรรณกรรมส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงเนื่องจากพิมพ์ในปริมาณน้อยและวางจำหน่ายในพื้นที่เฉพาะ วารสารดังกล่าวจึงสื่อความได้แต่เพียงกลุ่มคนในวงแคบ ทำให้ความคึกคักของการวิจารณ์วรรณกรรมที่เกิดขึ้นได้จำกัดอยู่ในวงที่ค่อนข้างแคบและสื่อความแต่เฉพาะกลุ่มผู้อ่านที่จำกัดมาก หากต้องการขยายช่องทางการส่งต่อองค์ความรู้ทางการวิจารณ์ไปยังมหาชนผู้สนใจในวงกว้างมากขึ้น อาจจำเป็นต้องเพิ่มสิ่งพิมพ์ประเภทกึ่งวิชาการ (ทางวรรณกรรม) ที่ไม่เน้นทฤษฎีทางวรรณกรรมมากนัก ซึ่งได้รับความนิยมในช่วงทศวรรษ 2510-2530 เช่น *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* และ *วารสารธรรมศาสตร์*

จากกระดาษสู่ดิจิทัล: การสร้างรูปแบบและทิศทางใหม่ ของการวิจารณ์วรรณกรรม

การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากยุคเริ่มต้นของการกำเนิด www (world wide web) ที่เรียกว่า web 1.0 (พ.ศ. 2536) จนเข้าสู่ web 2.0 (พ.ศ. 2541) ที่ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถที่จะเข้าไปสร้างเนื้อหา ข้อมูลต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง และยังเปิดให้ผู้ใช้บริการสามารถที่จะติดต่อกับผู้ให้บริการและผู้ให้บริการด้วยกัน โดยเป็นการติดต่อแบบที่สามารถโต้ตอบกันทันที (interactive) นับเป็นการหลั่งไหลของข้อมูลจำนวนมากเข้าไปอยู่ในโลกออนไลน์ เว็บล็อกหรือบล็อก (weblog, blog) เว็บบอร์ด (webboard) หรือเว็บไซต์ (website) จึงเป็นพื้นที่ให้สร้างเนื้อหาที่เป็นข้อมูลส่วนตัว ความรู้ เรื่องราวต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบตัวหนังสือ รวมถึงสื่ออื่น เช่น ภาพ เสียง คลิปวิดีโอ เพื่อเผยแพร่ออกสู่

สาธารณะ ขณะเดียวกันยังเปิดโอกาสให้สามารถแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
อย่างเสรี โดยที่ไม่มีขอบเขตของพื้นที่ เพศ อายุ ความรู้ ประสบการณ์ ทั้งใน
รูปแบบของการสนทนา และการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์
แม้ว่าบล็อกจะเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่บล็อกเกอร์ใช้ในการบันทึกเรื่องส่วนตัว กิจกรรม
สิ่งที่เจ้าของบล็อกเกอร์สนใจ การแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ หรือเรื่อง
ราวที่เป็นที่สนใจในปัจจุบัน แต่ก็เผยแพร่ไปสู่สาธารณะในเวลาเดียวกันด้วย
(อรพินท์ คำสอน และกรรณิการ์ วัฒนอมปัญญารักษ์, 2557, 28-29)

ในสังคมไทยตลอดช่วงเกือบ 20 ปีที่ผ่านมาพบว่าอินเทอร์เน็ตกลายเป็น
เป็นพื้นที่เผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมที่ได้รับความนิยมและแพร่หลาย
มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาของพื้นที่และรูปแบบการวิจารณ์
ได้เป็น 3 ระยะตามความนิยมในการเผยแพร่ดังนี้ ระยะแรก คือ เว็บไซต์
สนทนาวิจารณ์วรรณกรรมที่สำคัญและได้รับความนิยม เช่น เว็บไซต์พันทิป ที่
“โต๊ะห้องสมุด”และ “กลุ่มถนนนักเขียน” จัดได้ว่าเป็นพื้นที่วิจารณ์วรรณกรรม
ที่เก่าแก่และได้รับความนิยมมากยุคหนึ่ง แต่ในปัจจุบันไม่คึกคักเท่าเดิม เพราะ
เฟซบุ๊กได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นแทน เว็บไซต์ thaiwriter.net (2547-
2555) ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์ คือ คุณนิวัต พุทธประสาท เปิดครั้งแรกประมาณปี
2547 ซึ่งมีความคิดเบื้องต้นว่าเพื่อเปิดพื้นที่เผยแพร่ผลงานทั้งเรื่องสั้นและ
กวีนิพนธ์ แนะนำหนังสือใหม่ การประชาสัมพันธ์ข่าวกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
วรรณกรรม และการวิจารณ์วรรณกรรมสมาชิกมีจำนวนหลายแสนคน ทั้ง
นักเขียน กวี นักอ่าน อาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป ทำให้เว็บไซต์แห่งนี้กลายเป็น
เป็นพื้นที่พบปะกันระหว่างนักเขียน นักอ่าน และนักวิจารณ์ ซึ่งเปิดเว็บบอร์ด
เป็นพื้นที่ตอบโต้กันทั้งสองด้าน จึงต่างจากงานสิ่งพิมพ์ที่เป็นการเสนอเพียง
ด้านเดียว ดังนั้น เมื่อเกิดงานวิจารณ์ขึ้นมากก็จะมีคำตอบโต้และแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นกันอยู่เสมอ บางครั้งเรื่องสั้นเรื่องเดียวอาจมีการวิจารณ์แสดง
ความเห็นตอบโต้กันยาวกว่าเรื่องสั้นต้นแบบ ซึ่งบรรยากาศที่เป็นกันเอง
เหล่านี้ช่วยให้เกิดการวิจารณ์วรรณกรรมมีความคึกคักเป็นอย่างมาก (นิวัต
พุทธประสาท, 2557)

เว็บไซต์ “เด็กดี” (dek-d.com) ไม่เพียงแต่เป็นเว็บไซต์ที่มุ่งสนับสนุนนักเขียนหน้าใหม่ โดยเปิดพื้นที่ให้นักเขียนหน้าใหม่และนักเขียนสมัครเล่นเผยแพร่วรรณกรรมในอินเทอร์เน็ตได้อย่างเสรี แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนานักเขียนเหล่านั้นด้วยการเปิดพื้นที่สำหรับการเสนอบทวิจารณ์และทัศนะวิจารณ์อย่างเสรีที่ทัศนะวิจารณ์ และบทวิจารณ์ที่นำเสนอไม่เพียงแต่เป็นการวิจารณ์วรรณกรรมที่พิมพ์เผยแพร่แล้วเท่านั้น แต่เปิดโอกาสให้วิจารณ์วรรณกรรมออนไลน์ที่ยังไม่จบเรื่องด้วย นับเป็นลักษณะพิเศษของการวิจารณ์วรรณกรรมที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันยังเปิดพื้นที่สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมอย่างคึกคัก เพราะการแสดงทัศนะวิจารณ์ในที่นี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะนักวิจารณ์ ผู้รู้ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณศิลป์เท่านั้น แต่สมาชิกทุกคนต่างได้รับโอกาสให้แสดงทัศนะวิจารณ์ได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยเปิดพื้นที่ให้เสนอทัศนะวิจารณ์และบทวิจารณ์ในหลายรูปแบบ เช่น การตั้งกระทู้ในบอร์ดนักเขียน การเปิดพื้นที่วิจารณ์ในช่องแสดงความคิดเห็น ท้ายการเสนอวรรณกรรมออนไลน์ในแต่ละตอน และการเปิดให้ตั้งกลุ่มวิจารณ์ หรือรับวิจารณ์งานวรรณกรรมออนไลน์ ซึ่งนักวิจารณ์ส่วนใหญ่เลือกวิจารณ์นิยายออนไลน์ที่เผยแพร่ในเว็บไซต์เด็กดีก็ต่อเมื่อเจ้าของนิยายขอให้วิจารณ์เท่านั้น ในการขอรับข้อวิจารณ์ นักเขียนสามารถเลือกหรือระบุนักวิจารณ์ที่จะให้วิจารณ์ ทั้งยังสามารถเลือกระดับหรือความเข้มข้นของการวิจารณ์ได้ด้วยตนเองว่าอยากให้วิจารณ์งานของตนในระดับใด อาจกล่าวได้ว่าเว็บไซต์เด็กดีก่อให้เกิดชนบทใหม่ของการวิจารณ์ในอินเทอร์เน็ต คือการเขียนวิจารณ์นิยายที่ยังเขียนไม่จบ ในแง่นี้จึงเห็นว่า การวิจารณ์ไม่ได้เป็นกิจกรรมทางปัญญาที่เป็นอิสระ แต่เป็นเพียงแค่งิจกรรมที่ให้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ (practical use) ในการพัฒนาหน้าใหม่

เว็บไซต์ยูทูป (youtube.com) ตามนโยบายของยูทูปที่เปิดพื้นที่ให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถที่จะสร้างช่อง (channel) เฉพาะของตนเพื่อเผยแพร่ผลงานในรูปของคลิปวิดีโอและคลิปเสียงต่างๆ จึงพบว่าในปัจจุบันมีการนำเสนอ คลิปวิดีโอและคลิปเสียงที่เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรมในรูปแบบ

ต่างๆ อาทิ การเปิดตัวหนังสือ การวิจารณ์หนังสือ การเสวนา สัมมนา และประชุม ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรม นับเป็นการปรับตัวของการวิจารณ์วรรณกรรมมุขปาฐะเข้าสู่ช่องทางอินเทอร์เน็ต การวิจารณ์นี้เป็นรูปแบบใหม่ที่อาจเรียกว่า “มุขปาฐะออนไลน์” ช่องทางนี้นับว่าเป็นการช่วยเผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรมไปสู่ผู้รับในวงกว้างขึ้น ขณะเดียวกันเปิดโอกาสให้ผู้สนใจติดตามชมรายการวิจารณ์วรรณกรรมที่ตนสนใจย้อนหลังได้ แม้พลาดโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนั้นก็ตาม ช่องที่น่าเสนอกิจกรรมการวิจารณ์วรรณกรรมอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ “BookRepubliconTV” ช่องของร้านหนังสือ Book Re:public “Gamme Magie Editions” ช่องของสำนักพิมพ์กัมมะหะหะ “Reading Room Bangkok” ช่องของห้องสมุดศิลปะ The Reading Room “Dept of English Language Literature TU” ช่องของภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ “thaicritic” ช่องของโครงการวิจัย “การวิจารณ์” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ระยะที่สอง คือ บล็อก หรือ บัญชีบล็อก เป็นพื้นที่เผยแพร่บทวิจารณ์ที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน bloggong พบว่ามีบล็อกเกอร์ที่น่าเสนอบทวิจารณ์วรรณกรรมเป็นจำนวนมาก นับเป็นกลุ่มประชาคมผู้สนใจเขียนและอ่านบทวิจารณ์วรรณกรรม บล็อกเกอร์ที่ทำงานสม่ำเสมอและเป็นที่รู้จักในกลุ่มนี้มีหลายคน เช่น “ผู้สาวเมืองยศ” “ยาคุลท์” “แม่ไก่” “ฟิลิเซียนา” “พุดน้ำบุศย์” “phoneab” “หวานเย็นผสมโซดา” และ “อุ้มสม” นอกจากนี้ยังมีบล็อกเกอร์ที่เขียนวิจารณ์งานวรรณกรรมอย่างสม่ำเสมอในบล็อกอื่นๆ อาทิ “laughable-loves” หรือ ภาณุ ตรีเวช ใน blogspot ซึ่งวิจารณ์หนังสือทั้งของไทยและต่างประเทศ โดยนำเสนอประเด็นการวิจารณ์ที่น่าสนใจ และแสดงทัศนคติวิจารณ์อย่างลุ่มลึก มีเหตุผล และมีหลักวิชา และ “Woratana” ใน บล็อก exteen บทวิจารณ์ในบล็อกจะเป็นบทวิจารณ์ขนาดไม่ยาวนัก ประมาณ 1-2 หน้ากระดาษเอสี่ ซึ่งมีทั้งบทวิจารณ์แบบอัตวิสัยที่แสดงความรู้สึกชอบไม่ชอบวรรณกรรมเรื่องนั้นอย่างไร โดยให้เหตุผลสั้นๆ บทวิจารณ์

วรรณกรรมเชิงภววิสัยที่นำเสนอประเด็นและทัศนะวิจารณ์การอย่างหนักแน่น เข้มข้น และมีหลักวิชา และบทวิจารณ์ที่วิเคราะห์วิจารณ์ตามองค์ประกอบทางวรรณศิลป์ บทวิจารณ์ส่วนใหญ่มักจะนำเสนอภาพปกหนังสือไว้ด้วย คนส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันนิยมใช้บล็อกน้อยลงนับตั้งแต่เริ่มมีเฟซบุ๊ก ทำให้คงเหลือเฉพาะกลุ่มบล็อกเกอร์ใน Bloggang เท่านั้นที่ยังคงวิจารณ์วรรณกรรมอย่างต่อเนื่อง

ระยะที่ 3 คือสื่อสังคมออนไลน์ (social media) มีทั้งในเฟซบุ๊กส่วนตัว และเฟซบุ๊กแฟนเพจ

ผู้วิจารณ์มีทั้งบุคคลทั่วไปบุคคลทั่วไปที่ชอบการอ่านหนังสือและต้องแบ่งปันประสบการณ์การอ่านกับผู้อื่น ร้านหนังสือและสำนักพิมพ์ที่แนะนำหนังสือทั้งที่ตนจัดจำหน่ายและหนังสือที่น่าสนใจทั่วไป รูปแบบการวิจารณ์ส่วนใหญ่จะเป็นการเสนอความคิดเห็นเชิงวิจารณ์ประเด็นสั้นๆ หรือบทแนะนำหนังสือขนาดสั้น ได้มีการให้ตัวอย่างภาพปกหนังสือที่นำมาแนะนำหรือกล่าวถึง ในปัจจุบันนิยมคัด “คำคม” หรือ “วรรคทอง” ในวรรณกรรมเรื่องที่แนะนำมาเป็นตัวอย่างด้วย เฟซบุ๊กที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่จะต้องเผยแพร่บทแนะนำหนังสือและความคิดเห็นเชิงวิจารณ์หนังสืออย่างสม่ำเสมอเท่านั้น ขณะเดียวกันยังนำเสนอข่าวสารและความเคลื่อนไหวในแวดวงวรรณกรรม นำเสนอคำคม วรรคทอง หรือบางครั้งยังมีการจัดกิจกรรมร่วมกับสมาชิกผู้ติดตามเพจด้วย เช่น แฟนเพจ “โลกในมือนักอ่าน” จัด “นิทรรศการ # 100เล่มรักในมือนักอ่าน” ในวันที่ 12 มีนาคม 2558 ณ ร้านหนังสือ Z-Book หรือ แฟนเพจ “หนังสือปันกันอ่าน” มีหนังสือกว่า 1,000 เล่มให้สมาชิกผู้สนใจยืมอ่านได้ สำหรับเพจวิจารณ์ที่ได้รับความนิยม 8 เพจคือ “อ่านเอาเพื่อน” “โลกในมือนักอ่าน” “วรรณกรรมไม่จำกัด” “หนังสือปันกันอ่าน” “มวจ. มาตรฐานวรรณกรรมพิมพ์จำกัด” “Papercut” “เปลี่ยนปก” และ “คนอ่านคออ่อน” ซึ่งเว็บไซต์ร้านหนังสือ Book Moby เคยแนะนำไว้ด้วยว่าเพจเหล่านี้เป็น “8 เพจวิวหนังสือภาษาไทยสำหรับนักอ่านตัวจริง” (Bookmoby, 2557)

นอกจากพื้นที่แล้ว รูปแบบของบทวิจารณ์ที่เผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต ได้รับการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับพื้นที่เผยแพร่และความนิยมของผู้ใช้ด้วย ดังจะเห็นได้ว่า บทวิจารณ์ที่เผยแพร่ทั้งในเว็บบล็อกและเฟซบุ๊ก ผู้เขียนส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลทั่วไปที่ใช้ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางวรรณกรรม ดังเช่นผู้วิจารณ์ในหนังสือพิมพ์และนิตยสาร บทวิจารณ์ที่น่าเสนอจึงมีใช้บทวิจารณ์วรรณกรรมเต็มรูปเช่นเดิม บทวิจารณ์ส่วนใหญ่มีกมลระดับภาษาเขียนที่เป็นทางการมาเป็นภาษากึ่งทางการและภาษาพูดแทน จนอาจเรียกวิธีการเขียนวิจารณ์แบบนี้ใหม่นี้ว่า “มุขปาฐะแบบลายลักษณ์” และปรับลดขนาดของบทวิจารณ์ให้สั้นลงเรื่อยๆ ทั้งนี้ รูปแบบเฉพาะของการวิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถแบ่งได้ 3 แบบ คือ

1) การวิจารณ์ขนาดสั้น มักเริ่มต้นบทวิจารณ์ด้วยภาพปกหนังสือ คำโปรยปกหนังสือหรือของสำนักพิมพ์ ต่อจากนั้นจึงเล่าเรื่องย่อ และแสดงความรู้สึกของผู้วิจารณ์ที่มีต่อหนังสือ ซึ่งจะให้ภาษาที่เป็นกันเองเพื่อแสดงใกล้ชิดกับผู้อ่าน มักพบว่าในการวิจารณ์ที่เผยแพร่ในบล็อกแก๊ง เว็บบล็อกของสำนักพิมพ์ และเว็บบล็อกหนังสือของไทยเป็นส่วนใหญ่

2) การวิจารณ์วรรณกรรมออนไลน์ในเว็บบล็อกที่ดี มีทั้งการวิจารณ์นิยายทั้งที่เขียนจบแล้วและที่ยังเขียนไม่จบ ซึ่งส่วนใหญ่วิจารณ์ตามองค์ประกอบทางวรรณศิลป์ อาทิ การเปิดเรื่อง แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา บทบรรยาย การดำเนินเรื่องและ การปิดเรื่อง และบางบทวิจารณ์รวมไปถึงภาพปก ภาพตัวละคร และ ป้ายชื่อนิยาย (Banner) ด้วย 3) การแสดงทัศนะวิจารณ์สั้นๆ หรือบทวิพากษ์หนังสือขนาดสั้นประมาณ 5-15 บรรทัด พร้อมภาพปกหนังสือ และการคัดคำคมหรือ “วรรคทอง” ในหนังสือเรื่องนั้นมานำเสนอไว้ด้วย การวิจารณ์รูปแบบนี้มักพบในเฟซบุ๊ก เนื่องจากเพื่อให้สะดวกในการอ่านผ่านหน้าจอสมาร์ทโฟน การปรับลดขนาดของบทวิจารณ์ในครั้งนี้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้อ่านในปัจจุบันที่นิยมการอ่านและแชร์ข้อความขนาดสั้นที่มีรูปสวยงาม จึงไม่ค่อยพบการวิจารณ์ขนาดยาวเผยแพร่ในเฟซบุ๊ก ซึ่งต่างจากเว็บบล็อกและบล็อกที่มีพื้นที่เอื้อให้นำเสนอและเผยแพร่บทวิจารณ์ขนาดยาวได้

แม้ว่าในด้านหนึ่งสื่ออินเทอร์เน็ตเข้ามาทดแทนการวิจารณ์สื่อสิ่งพิมพ์ที่ลดลงได้ จนกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการเผยแพร่บทวิจารณ์วรรณกรรมเพิ่มมากขึ้น เพราะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องขนาดพื้นที่ การเขียน การเผยแพร่ การเสพและการรับบทวิจารณ์ แต่ในความเป็นจริงพื้นที่อินเทอร์เน็ตยังมีอุปสรรคและข้อจำกัดบางประการในการเผยแพร่และพัฒนาการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย ดังนี้

1) การขาดการเผยแพร่ในวงกว้างอย่างแท้จริง การวิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงได้เพียงเฉพาะกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเท่านั้น การวิจารณ์ในพื้นที่อินเทอร์เน็ตไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้อ่านหนังสือทั้งหมด ทั้งนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีนิสัยรักการอ่านและเคยชินที่จะอ่านหนังสือเล่มมากกว่าที่จะอ่านหนังสือบนหน้าจอคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์สื่อสารต่างๆ จึงทำให้ไม่ได้รับรู้การวิจารณ์ที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ การวิจารณ์ออนไลน์จึงอาจเป็นการสื่อสารได้ไม่ครอบคลุมในทุกกลุ่มเท่าการวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์

2) การขาดความหลากหลายของผู้วิจารณ์และรูปแบบการวิจารณ์วรรณกรรมในสื่ออินเทอร์เน็ต แม้ว่าในประเทศไทยจะมีการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการวิจารณ์วรรณกรรม แต่กลุ่มผู้วิจารณ์ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มผู้ที่รักหนังสือหรือชื่นชอบในงานวรรณกรรม ทำให้ยังขาดมุมมองการวิจารณ์จากกลุ่มนักวิจารณ์อาชีพ นักวิจารณ์กึ่งอาชีพ สมัครเล่น รวมถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรม ขณะเดียวกันรูปแบบและเนื้อหาที่เผยแพร่ยังขาดความหลากหลาย เพราะส่วนใหญ่เป็นบทแนะนำหนังสือขนาดสั้น การแสดงทัศนะวิจารณ์แนวอัตวิสัย ยังขาดวิจารณ์ในลักษณะของบทความทางวิชาการ บทวิจารณ์เชิงวิชาการ บทวิจารณ์กึ่งวิชาการ บทแนะนำหนังสือทั้งในแบบที่เป็นทางการและเป็นกันเอง

3) การขาดแคลนนักวิจารณ์ที่ทำงานวิจารณ์อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ตมักเป็นผู้รักสมัครเล่น (armature) จึงทำงานวิจารณ์ในเวลาว่าง ด้วยข้อจำกัดทางด้านเวลาเช่นนี้จึงพบว่า แทบจะไม่มีนักวิจารณ์คนใดที่ทำงานวิจารณ์อย่างต่อเนื่องมากนัก ดังจะเห็นว่ากลุ่มวิจารณ์หรือ

บล็อกวิจารณ์ทั้งในเว็บไซต์เด็กดีและบล็อกแก๊งมกปิดตัวลงเมื่อเปิดได้ประมาณ 1-2 ปี จึงต่างจากนักวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์บางคนที่ทำงานวิจารณ์ยาวนานมากกว่า 10 ปี อาทิ ชมัยพร แสงกระจ่าง (ไพลิน รุ่งรัตน์ / บัวแพน นันทพิสัย) จรูญพร ปรปักษ์ประลัย สกกุล บุญยทัต หรือ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

4) การขาดการสร้างนักวิจารณ์อาชีพ แม้ว่าพื้นที่อินเทอร์เน็ตจะสามารถสร้างนักวิจารณ์ใหม่ได้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากสื่ออินเทอร์เน็ตเปิดพื้นที่วิจารณ์ให้กับทุกคนทั่วไป โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นผู้รู้หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมเท่านั้น นี่อาจเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้นักวิจารณ์หน้าใหม่ซึ่งมีผลงานเผยแพร่เฉพาะในสื่ออินเทอร์เน็ตยังไม่ได้รับการยอมรับจากคนในแวดวงวรรณกรรมและสื่อกระแสหลัก จึงทำให้ผู้วิจารณ์หน้าใหม่ที่มี “แวว” ยังไม่ได้รับโอกาสและขาดการพัฒนาให้เป็นนักวิจารณ์อาชีพ ซึ่งต่างจากนักวิจารณ์ในสาขาอื่น เช่น “ผมอยู่ข้างหลังคุณ” เริ่มเขียนวิจารณ์ภาพยนตร์ในบล็อก จนได้รับความนิยมและมีผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก จนเคยได้รับรางวัล Thailand Blog Award ต่อมาได้เชิญเป็นนักวิจารณ์ประจำในนิตยสาร เช่นเดียวกับ ชญานิน เตียงพิทยากร นักวิจารณ์ภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยมจากบล็อก ที่ปัจจุบันเป็นนักวิจารณ์ภาพยนตร์ให้กับนิตยสาร Starpics หรือในกรณีของคันฉัตร รังสีกาญจนส่อง นักวิจารณ์ภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยม และต่อมาได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนทางด้านภาพยนตร์

5) การขาดการถ่ายทอดและส่งต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณกรรม การวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทยขาดการถ่ายทอด ส่งต่อองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มั่งคั่งและยาวนานในสื่อสิ่งพิมพ์ไปยังสื่ออินเทอร์เน็ต ทำให้การวิจารณ์ในสื่ออินเทอร์เน็ตเหมือนต้องเริ่มใหม่จากจุดศูนย์องศา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างรูปแบบการวิจารณ์เฉพาะขึ้น อาทิ การเขียนความคิดเห็นสั้นๆ การตั้งกระทู้ และการเขียนบันทึกร่วมตัวแสดงความรู้สึกที่มีหนังสือเล่มหนึ่งๆ ขณะเดียวกันการที่สื่ออินเทอร์เน็ตขาดบรรณาธิการ จึงทำให้มีงานวิจารณ์จำนวนมากหนึ่งขาดทักษะในการเขียน ใช้ภาษาไม่สุภาพ และ ขาดมุมมองที่หลากหลายในการวิจารณ์

อย่างไรก็ดี พื้นที่อินเทอร์เน็ตนับเป็นพื้นที่สำคัญแห่งใหม่ในการเผยแพร่การวิจารณ์วรรณกรรม ที่สามารถทดแทนพื้นที่เดิมในสื่อสิ่งพิมพ์ที่ทยอยปิดตัวลงได้ในระดับหนึ่ง และมีแนวโน้มว่าจะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น แต่บทวิจารณ์ที่เผยแพร่ในสื่อใหม่แห่งนี้มีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากเดิมมาก เพราะจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องทั้งกับพื้นที่เผยแพร่และรสนิยมของผู้อ่านในยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงต้องจำเป็นต้องติดตามรูปแบบและเนื้อหาของบทวิจารณ์วรรณกรรมที่จะปรับเปลี่ยนต่อไปในอนาคตว่าจะพัฒนาไปในทิศทางใด เพราะช่วงเวลาที่ผ่านมาถือว่าเป็นเพียงยุคบุกเบิกของการสร้างรูปแบบและทิศทางใหม่ของการวิจารณ์วรรณกรรมในพื้นที่ใหม่แห่งนี้เท่านั้น

สรุป

พัฒนาการวิจารณ์วรรณกรรมในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าการวิจารณ์วรรณกรรมต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ทั้งพื้นที่ในการเผยแพร่ ประชาคมผู้รับ และรสนิยมของผู้อ่าน ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเขียนบทวิจารณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่าการวิจารณ์ในสังคมไทยเริ่มต้นด้วยวัฒนธรรมมุขปาฐะ เปลี่ยนเป็นบทวิจารณ์แบบลายลักษณ์อักษรในสื่อสิ่งพิมพ์ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา และมีการเปลี่ยนพื้นที่การวิจารณ์อีกครั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ไปยังสื่ออินเทอร์เน็ตในช่วงทศวรรษที่ 2540

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่เป็นเฉพาะการเปลี่ยนพื้นที่เผยแพร่บทวิจารณ์เท่านั้น แต่พื้นที่ซึ่งเปลี่ยนไปเหล่านี้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนและการแสวงหารูปแบบการนำเสนอบทวิจารณ์ให้เหมาะสมกับพื้นที่และกลุ่มผู้รับในแต่ละช่วงเวลาด้วยกล่าวคือ การวิจารณ์มุขปาฐะส่วนใหญ่เกิดขึ้นในประชาคมวรรณกรรม ซึ่งการวิจารณ์ที่พบมักจะเป็นการวิจารณ์ผลงานในกลุ่มผู้รู้หรือปราชญ์ทางวรรณกรรม และการวิจารณ์ระหว่างครูกับศิษย์ ขณะ

ที่การวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ได้ขยายวงการวิจารณ์ออกไปกว้างขวางมากขึ้น และได้สร้าง “นักวิจารณ์” แยกออกจากศิลปินผู้สร้างกับผู้อ่านในวัฒนธรรมวิจารณ์มุขปาฐะเดิม ซึ่งผู้วิจารณ์มักจะเป็นผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมพร้อมกันนี้ได้สร้างรูปแบบและลักษณะการเขียนบทวิจารณ์วรรณกรรม

ลายลักษณ์แบบใหม่ขึ้นมา คือ บทวิจารณ์วรรณกรรมในสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วไปมักเป็นบทวิจารณ์ขนาดยาว ใช้ภาษาที่เป็นทางการ และแสดงแง่มุมวิจารณ์และวิเคราะห์ประกอบความรู้ทางวรรณกรรมได้อย่างน่าสนใจ หากเผยแพร่ในสื่อทางเลือกเฉพาะทางวรรณกรรม มักจะเป็นวิจารณ์หรือบทความเชิงวิจารณ์ขนาดยาว ประมาณ 10-15 หน้า และมีการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างเข้มข้นในเชิงวิชาการ บางครั้งมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเพื่อนำเสนอแง่มุมวิจารณ์ใหม่ ๆ ต่อมาเมื่อการวิจารณ์เปลี่ยนพื้นที่ไปยังสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีสมาชิกในประชาคมที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น การเขียนบทวิจารณ์จึงไม่จำกัดเฉพาะผู้รู้ทางวรรณกรรมเท่านั้น ขณะเดียวกันรสนิยมของผู้อ่านในปัจจุบันเปลี่ยนไป กล่าวคือนิยมการอ่านข้อเขียนขนาดสั้น อ่านง่าย จึงนิยมใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน และนิยมภาพประกอบมากขึ้น การวิจารณ์วรรณกรรมจึงปรับรูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้การวิจารณ์วรรณกรรมในอินเทอร์เน็ตลดรูปจากบทวิจารณ์วรรณกรรมเต็มรูป เป็นบทวิวิธหรือการแสดงทัศนะเชิงวิจารณ์ขนาดสั้นเกี่ยวกับหนังสือ ด้วยภาษาถิ่นทางการหรือภาษาพูดที่สื่อความได้กับบุคคลทั่วไปในวงกว้างขึ้น นับเป็นการประยุกต์การวิจารณ์มุขปาฐะให้เข้ากับพื้นที่อินเทอร์เน็ตได้ นอกจากนี้ การวิจารณ์วรรณกรรมแบบมุขปาฐะในรูปแบบต่างๆ อาทิ การเปิดตัวหนังสือ การเสวนาสัมมนา และการประชุมเชิงวิชาการยังได้รับความนิยมนำมาเผยแพร่ซ้ำในสื่ออินเทอร์เน็ตในรูปแบบของคลิปวิดีโอและคลิปเสียงด้วย

การวิจารณ์วรรณกรรมในปัจจุบันอาจเรียกว่าได้ว่าอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์ไปสู่อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ อันส่งผลต่อการปรับทั้งรูปแบบ และเนื้อหาการวิจารณ์วรรณกรรมให้สอดคล้องกับ

พื้นที่และกลุ่มประชาคมในพื้นที่ที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับเปลี่ยนแพลตฟอร์มในสื่อสังคมในพื้นที่อินเทอร์เน็ตอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้จึงอาจต้องติดตามพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของการวิจารณ์วรรณกรรมในอนาคตว่า พื้นที่และรูปแบบการวิจารณ์แบบใดจะเหมาะสมและได้รับความนิยม เพื่อให้คงอยู่เป็นเวทีหลักที่เหมาะสมสำหรับการวิจารณ์วรรณกรรมในยุคต่อไป

เชิงอรรถ

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (วรรณคดีไทย) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และข้อมูลส่วนหนึ่งมาจากการวิจัยโครงการ“การวิจารณ์ศิลปะ: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์กับสื่ออินเทอร์เน็ต” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “มนุษยศาสตร์: ความจริงกับพลังแห่งความฝัน” จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ ห้องประชุมฝ้ายคำ สำนักบริการวิชาการ (UNISERV) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 14-15 พฤศจิกายน 2559

เอกสารอ้างอิง

- กองบรรณาธิการ. (2548). สงครามหนังสือ. **วารสารใต้ดิน**. (5), 82-121.
- Board of Editor. (2005). War of Book. **Underground Buletteen**. (5), 58-121. (in Thai).
- กีรติ ฐนะไชย. (2551). ‘เสมออมฤตโสจรสรง’ ขนบวรรณศิลป์และศาสตร์แห่งสุนทรีย์ในวรรณคดีดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง. **วารสารไทยศึกษา**. 4(1), 97-141.
- Dhanachai, K. (2008). ‘Equivalent to the Divine Shower’ Literary Tradition and Aesthetics in Elephant Pacification. **Journal of Thai**

- Studies.** 4(1), 97-141. (in Thai).
- เจตนา นาควัชระ. (2546). **พลังการวิจารณ์บทสังเคราะห์.** กรุงเทพฯ: คมบาง.
- Nagavajara, C. (2012). **Criticism as an Intellectual Force: Summary Report.** Bangkok: Combang. (in Thai).
- ฐานเศรษฐกิจ. (2558, 15-18 พฤศจิกายน). 'สื่อเน็ตยสาร' ส่อเค้าทรุดต่อเนื่อง. **ฐานเศรษฐกิจ.** สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2559. สืบค้นจาก <http://www.Thansettakij.com/2015/11/16/18066>.
- Thansettakij. (2015). 'Magazine' Poses Continuous Collapse. **Thansettakij.** 35(3105). Retrieved May 14, 2016, from <http://www.thansettakij.com/2015/11/16/18066>. (in Thai)..
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2530). **พัฒนาการการศึกษาค้นคว้าและวิจัยวรรณคดีไทย.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Boonkhachorn, T. (1987). **Development and Research of Thai Literary Studies.** Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai).
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2529). **ลักษณะและวิวัฒนาการของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทยในรอบหนึ่งศตวรรษ (พ.ศ. 2419-2519).** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- Thanya S. (1996). **Characteristic and Development of a Century of Lotery Criticism in Thailand (1976-1976).** Master of Education Thesis, Srinakharinwirot University Pissnuloke. (in Thai).
- _____. (2539). **วรรณกรรมวิจารณ์.** ปทุมธานี : นาคธ.
- _____. (1996). **Literary Criticism.** PathumThani: Nakom Media. (in Thai).
- _____. (2551). **พัฒนาการด้านทฤษฎีและวาทกรรมวรรณกรรมวิจารณ์ในประเทศไทย. ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ**

วรรณคดีศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ 1 “8ทศวรรษวรรณกรรมวิจารณ์ไทย” ณ ห้องชนารมย์ 3 โรงแรมธรรมรินทร์ธนา จังหวัดตรัง วันที่ 1-2 สิงหาคม 2551. (หน้า 87-131). ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

_____. (2008). Development of Literary Criticism's Theories and Discourses in Thailand. In **Proceeding of Literary Studies International Conference I “80 Decades of Thai Literary Criticism”** Thanarom 3 Room Thumrin Thana Hotel at Trang 1-2 August 2008. (87-131). Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani. (in Thai).

_____. (2554). อุดรกรูทรีย์: สังคมอุดมคติเชิงนิเวศแบบพุทธ. **อ่าน**. 3(2): 192-202.

_____. (2011). Uttarakurutreeya: The Utopian Eco-Buddhist. **Read Journal**. 3(2): 192-202. (in Thai).

นัทธนัย ประสานนาม. (2557). เสียงเพรียกจากท้องน้ำ: เรื่องเล่ากับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์. **อ่าน**. 1(2): 196-207.

Prasannam, N. (2014). Siang PriakJak Thong Nam: Narrative and Political of Identity. **Read Journal**. 1(2). (in Thai)

นัยนา คุรุฑเมือง. (2549). บทบาทของผู้หญิงในมิติของชนชั้นและสถานภาพทางเพศในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์. **วารสารไทยศึกษา**. 1(2), 48-88.

Krutmuang, N. (2006). The Role of Women in the Class and Gender Dimensions of the Historical Novel. **Journal of Thai Studies**. 1(2), 48-88. (in Thai).

นิวัต พุทธประสาท. (2557, 23 ตุลาคม). ผู้ก่อตั้ง thaiwriter.net นักเขียนและเจ้าของสำนักพิมพ์เม่นวรรณกรรม. [บทสัมภาษณ์].

Puttprasat, N. (2004, October 23). Thaiwriter.net's founder, writer and Porcupinebook's owner. [Interview]. (in Thai).

พรชาดา สุวัธนวิช. (2547). กระบวนทัศน์หลังอาณานิคมกับการวิจารณ์วรรณกรรมไทย. **มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์**. 26 (ประจำภาคเรียนที่ 2), 53-63.

Suvattanavanich, P. (2004) **ManutsatParitat, Journal of Humanities**. 26(second semester). 53-63. (in Thai).

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ ชัยภร แสงกระจ่าง และ อรพินท์ คำสอน. (2547). **พลังการวิจารณ์: วรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.

Sujapun, R. Chamaiporn, S. and Khamson, A. (2004). **Criticism as an Intellectual Force: Literary**. Bangkok: Praphansarn. (in Thai).

สุชาติ ทองสีมา อรพินท์ คำสอน และ จักรนาท นาคทอง. (2552). **รายงานผลการวิจัยกลุ่มกรณีศึกษาการสร้างและการวิจารณ์วรรณกรรมในพื้นที่อินเทอร์เน็ต (1 เม.ย. 2551-30 ก.ย. 2552)**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย“การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้สังคมศาสตร์แห่งการวิจารณ์ ภาค 2”.

Thongsima, S. Khamson A. and Nakthong, J. (2009). **Summary Report of The Study of Literary Writing and Criticism in Cyber Space. (1 April 2008-30 September 2009)**. Bangkok: The Research Project of a Study of Criticism as a Contemporary Phenomenon for the Development of a Social Sciences of Criticism, Phase II. (in Thai).

เสาวณิต จุลวงศ์. (2551). วรรณกรรมล้อแนวคิดหลังสมัยใหม่ของไทย. **วารสารไทยศึกษา**. 3(2), 9-89.

Chunlawong, S. (2008). The Thai Postmodern Parody. **Journal of Thai Studies**. 3(2), 9-89. (in Thai).

อรพินท์ คำสอน ศรีวตาภรณ์ แซ่ลี้ม และ กรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์.

(2555). **ผลการวิจัยเล่ม 2: สาขาวรรณศิลป์ (1 ตุลาคม 2553-31 กรกฎาคม 2555)**. กรุงเทพฯ :โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์กับวัฒนธรรมเสมือนจริง”.

Khamson, A. Saelim, S. and Thanompunyarak, K. (2012). **Summary Report Volume II: Literary (1 October 2010-31 July 2012)**. Bangkok : The Research Project of Criticism: An Encounter between Written Culture and Cyber Culture. (in Thai).

อรพินท์ คำสอน และ กรรณิการ์ ถนอมปัญญารักษ์ (2557). **การวิจารณ์วรรณศิลป์: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออินเทอร์เน็ต (เล่ม 2)**. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ: รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์กับสื่ออินเทอร์เน็ต”.

Khamson, A. and Kannika T. (2014). **Literary Criticism: An Encounter between Print Culture and Internet Culture (Volume 2)**. Bangkok : The Research Project of Criticism: An Encounter between Print Culture and Internet Culture. (in Thai).

อิสรีอิน. (2548). 'คนรักหนังสือ' เปิดตัวแล้ว!!สนุก-ไม่ต้องปีนบันได. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2559. สืบค้นจาก <http://www.nationweekend.com/weekend/20050304/wec09.shtml>.

Issarin. (2005). 'Book Lover' Launch Fun !! - Do Not Have to Climb Stairs. Retrieved July 11, 2016, from <http://www.nationweekend.com/weekend/20050304/wec09.shtml>. (in Thai).

Bookmoby. (2557). **8 เพลย์วีวหนังสือภาษาไทยสำหรับนักอ่านตัวจริง** สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558 สืบค้นจาก <http://bookmoby.com/2014/11/8pages-review/>.

Bookmoby. (2014). **8 Thai Book Review Pages from Readers**. Retrieved 15 February 2015 from <http://bookmoby.com/2014/11/8pages-review/>. (in Thai).